

KULTURA
ARTEA
ZIENTZIA
IKUSKIZUNAK

KULTURA

RAMON SAIZARBITORIA

RAFA BALERDIREN HERIOTZEAN

Norbait hiltzen zaidanean, eta azken boladan —*les amis sont en partance Jacques*— hil egiten zaizkit alafede, kajoiak miatze-lanean, defuntuaren aztarna emango didan objektu fetitxeren baten bila, atzeman ohi dut neure burua.

Behin edade batetik aurrera errealitate triste horri nekez eman diezaiokegu bizkarra —*J'arrive Jacques, j'arrive*— eta ohitu egiten gara bere atarian solas egiten, edo egonean egoten, izan ere, hainbeste adiskide dugu bertan, ez bait zaigu heriotzaren esparrua arrotza gertatzen.

Neure burua sakristau arduratsu eta isilkor baten modura dakusat, ergela ez ezik, morbosoa ere baden zeremoniaren prestakuntzan. Neure pinakoteka urriaz inguratu naiz gelan:

hor daude argitasun gris baten islada darien grabatuak, esklusibitate konpartitua modan jarri zuen belaunaldiaren egongelak hornitu dituztenak, hor daude azkenaldian argizaien bidez hedaturiko kolore guztien eztanda argitsuak eta txinako tintaz taxaturiko ideograma ekialar misterioitsuak, beltza zurian, Madrilen, euskaldun guztien gordeleku izan zen etxe hartan, inork ez zekien ziur, espiritualtasun ilun baten aginduz, ala Hidroelectrica Madrileñak ordain-faltaz indarra moztu ziolako, kandela-argitan pintatzen zuen garaikoak. Nere aurrean larrosaren grabatua —zenbat zimeldu den larrosa ordutik— Juan txo Arteagak antolaturiko omenaldian gerturatu zitzaizkigun lagunaren firmaz inguraturik, hara non, hainbesteren artean, erraztasunez atzematen dudana Gabriel Arestiren firma biribila, “*Gure Herri-artearen kulturaren hedaduran egin dituen ahaleginen ezagutza modura bere adiskideek Rafa Ruiz Balerdi pintoreari.*”

Gauza gehiagoren falta nabari dut, ordea. Horrelakoetan damu dut, bere garaian, begirune eta begirapen gehiago ez izana, gero oroimenaren zeremonian hain baliotsuak lirategen gauzei joaten utzi diedalako, ez dakit, zita baten data eta elkartuko ginen sagardotegira joateko bidearen planoak, paperezko serbilleta batean marraztua, edo bestaldean azaldu zirenean hainbeste miretsi zituen boligrafo japoniar berde horietako bat. Zer bait.

Gogoan dut eskoletan pintatzeari ekin zionean. Ume artean iharduten zuen, irakasteko biderik zuzenena iruditzen zitzaiolako, baina baita umeengandik ikasteko asmoz ere, berak esaten zuenez. *Boutade* bat iruditzen zitzaidan neri, baina oso serio hartu zuen gauza, eta berak ordaintzen zituen haurrak kiloka gastatzen zituzten tela eta olioak. Gero, artista gehiago ere konbentzitu zuen, dantzariak zirela edo musikariak, herri herri iharduteko, bere ustez jendeak ezin bait zuen maitatu, eman dezagun, Prokofiev-en bigarrena entzuteko aukerarik ematen ez bazitzaion, eta hurrek ere ezin zuten, gero artisten biografietan irakurri ohi denez, pianoa jotzeko bokazio goiztiarra sentitu, piano baten aurrean eseritzen ez baziren, eta berak erosi zituen pianoak eta flautak, eta partiturak, dirua izan zuen bitartean.

Ez dakit zerbait gelditzen ote den Juantxo Arteagarekin egiten zituen gauza haietaz. Demokrazia ere etorri zen, eta artistekin herriz herri ibiltzearena Eusko Jaurlaritzak bere kargu hartu zuela esango nuke, onerako eta kalterako, beste zenbait gauza bezala, bestalde. Azken aldiz Batzorde bat eratzeke bildu ginenean, bera ere eszeptiko samarra zen jadanik, atera kontuak zer nola ibiliko ginen besteok. Ez genuen eratu noski. □

ZER DUGU CHILLIDAREN KONTRA

Ez dakit zer asmorekin antolatu nahi genuen ordukoa. Normalean zerbaitetarako dirua ateratzeko osatzen genituen, hala nola Gipuzkoako Kutxatik Arestiren Hiztegi Tipia finantzatzeko —apenas iraun zuen lorturik zegoela jakiteko—, gero Ibonek bere kargu hartuko zuena. Chillida jartzen genuen batzordeburu, behar adina ospe eta ohore emateko.

Chillidari izerdi hotza aterako zitzaion ateondoan, Rafa Balerci eta Juantxo Arteaga azaltzen zitzaizkionean, jakinekoa bait zen zerbait bultzatzeko firma-eske zetozkioa. Nik entzun diodanez, ordea, horretarako zegoela bera esaten zuen, erabilia izateko, “Ongi erabil nazaten, noski”.

Garai batean, Chillida leku guztietan zegoen, dena firmatzen zuen. Hor dago Euskal Unibertsitatearen logotipoa, hura amets bat baino ez zen garaikoa, Eusko Gudariena, urtean behin klandestinoki bazkaritan biltzen zirenekoa, Amnistiarena, lehendabizikoa, eta orain arte bakarra, lortu aurretikoa, nuklearraren kontrakoa, mehatxu bat baino gehiago zen garaikoa.

Badira noski artista beroagoak, Oteizaren kasua adibidez. Honena, aipatuko ez dudan firma-biltzaile batek aitortzen zidanez, firma-eske joanez gero ez zizun ezetzik esango, alderantziz, —¡cómo no, carajo!— firma eta gehiago eskainiko zizun, bizia eta arima, baina frente kulturalaz hasiko zitzaizun, eta paleolitiko-garaiko katedralez, edo lehen euskal gizonaz, eta hutsaz, hutsaz batez ere, firma eskatu orde zirkulu hutsaren koadratura inbentatu zuten asaba zaharrez, bere bi ukabil irmoak aurrera, ahotsa trumoi bat, eta erabat lotsaturik alde-

giten zenuen, papera ateratzen ausartu gabe, goardia zibilen burezurrekin kromletxak eraikitzeke gauza ez zen firma-biltzaile koldar mixerable bat sentitzen bait zinen.

Neri Chillida ez zitzaidan Lenin iruditzen, ezta gutxiagorik ere. Hogei mila duroko cashemerezko jertsei grisak erabiltzen zituen, prezioa apenas nabari zaien horietakoak, eta Erealeko atezain zango arinak gurutzatuz eskaintzen zitzaion guztia firmatzen zuen Rafa Balerdik luzatzen zion boligrafo berde japoniarrarekin. “Horretarako gaude...”.

Chillida pertsona atsegina da eta, biologikoki behintzat, oparua seme-alabez betea bait dago gizona. Ez dizkiot inoiz kontatu baina, besteak beste, Oteizaren esanak entzun ez dituelako, izango ditu zortziren bat. Oteizak seme-alabak irentsi egin behar genituela esaten bait zuen. Neronek entzuna diot. Ez dakit metafora bat izango zen seme-alabek kentzen duten denbora aberriari, kulturari, hutsari eta gauza guzti horiei eman behar zaiela adierazteko asmatua edo, besterik gabe, inkonpetentzia biologikoren bat sublimatzeko ahalegina. Gauza da herentzia nori utzi asmatu ezinik ibili dela.

Ez da txantxetakoa herentziaren gaia. Zaharrei bizi bitartean ondasunei eusteko aholkua eman ohi zaie gauzak gaizki doazen-erako defentsa-gai bilaka daitezkeelako. Zerbaiten jabe zaren bitartean errespetatuko zaituzte, agian, baina ezer gabe, kasurik hoberenean, ziurtzat eman dezakezu asiloa.

Badago herentziaren promesarkin trafikatzan duen zaharrik ere, gaur honentzat, bihar harentzat, partidurik hoberena atera nahian eta kontutan hartu beharko lukete hori artista zaharrei ipurdia garbitzen ibili ohi diren artista gazteek — *limpiabacinillas* esaten zien Jon Juaristik, oker ez banago, horrelako zerbaitetaz zihoan artikulua zoragarri batean— azkenean beti azaltzen bait da ura bere igarara eramaten dakienik.

Oteizaren herentzia Gorrdorentzat zihoala zirudien, askotxo azaltzen bait ziren elkarrekin. Nik egia esateko ezin nuen ulertu zer ikus zezakeen gure artistak alkandorak Harroldseko merkealdietan erosten dituen mutikote horrekin, baina hemen norberak nahi duena egiten duenez bere gorputzaz, badirudi Nafarroako Gobernuari utzi diola herentzia ditzoso hori.

Ez fidatu, ordea; gorago esan dudanez, herentzi kontutan ez bait dago ziur egoterik azken hitza benetan azkena suertatzen den arte; azken momentuetan trebetasun aparta erakutsi izan dute jesuita eta kaputxinoek defuntuen eskerron konkretua jasotzen haraindiko ondasun abstraktuen promesapean. Bestalde ez dut esperantzarik galtzen neuk ere, agian, Oteizak ulertuko bait du —inoiz ez da berandu— egiten duen, eta batez ere, esaten duen oro ume kasketosoa edo zoro errematezkoa bailitzan barkatzen eta txalotzen dion gortea, nafarra izanagatik ere, ez dela fidagarria, gortek inoiz ere izan ohi ez diren bezala. Eta auskalo ez ote den konturatuko egiak kantatzen dizkiogunok garelara bere balioan —bere balio izugarrian, esan beharrik al dago— estimatzen dugunak. Hala balitz konformatuko nintzateke tizaz edo, finago esateko, klarion-zati hutsez osaturiko bere estudio txiki miresgarri horietakoren bat eskaintzeko grazia egingo balit. □

NAFARROA MODAN

Badirudi, ordea, nere klarion horiek ikusteko Nafarroara joan beharko dudala. Nafarrak ikusteko, berriz, ez dago Nafarroara joan beharrik. Nere haurtzaroan, Etxe Zaharra zintzo zaintzen zuten Estornestarrak aparte, bakan batzuk besterik ez ziren Donostialdean, hogeitamaseian iheslariak libre utzitako etxebizitzetan instalaturikoak gehienbat. Leitzarrak, aldiz, bi baino ez, hori bai, gizon ederrak biak. Bata Pello Baleztena, Leitzako Baleztenatarrenetakoa, galtza zuriz jantzia egun osoa abenidako banku batean eserita botatzen zuena, gauza nabarmena erabat garairako, langabeziarik ez zegoenez apenas ikusten bait zen kaleetan gizon sasoidunik. Bestea, berriz, Norteko estazioan blusaz jantzia besazpitan dozena-erdi maleta eramateko gauza zen maletero erraldoia. Txano biseradunaz hornitzen zuen burua eta bertan urrezko hariz bordaturik “*Mozo del exterior*” zioen. Lehendabizikoz irakurri nuenetik eskriturarekiko nere mesfidantza neurrigabea kausatu zuen letreroak, ezin ulertu bait nuen nolaz izan zitekeen “mozo” hainbat kilo jasotzeko gai zen gizon heldu hura. Orain, berriz, telebista piztu eta leitzar bat azaltzen zaizu lehengo apaiz hai-

etako bat bezala hitz eginez, apaizek ondo hitz egiten zute-
nean bezala hitz eginez, alegia. Nafarroa modan dago.

Dударик gabe gauza ezin hobeak daude Nafarroan —neri
klaretea ez gustatu arren— baina onartu behar da gauza txar
franko ere badituela, nahiz eta askotan barrutik eta, kuriosoa-
go dena, kanpotik ere, ikusten ez edo sublimatzen diren.

Bada geu baino inkonpetenteagotzat jotzen ditugunen inkon-
petentzia barkatzeko eta idealizatzeko joera ere. Guztiok umee-
kin egin ohi dugun gauza da, eta antzeko zerbait egiten du
p robintzietako euskaldun frankok nafarrekin nafarkeria berri
baten eraginez.

Badira, nagusi sentitzen direnen ikuspegitik, mahaian hau-
rrei eta politika-arloan nafarrei bakarrik barkatzen zaizkien
gauzak, gustoko platerak mihinaz garbitzea, herrikoi eta pop-
ulista izatea nahasten dituen eskuineko lehendakari bat losin-
txatzea, hatzak sopatan sartzea, edo Francoren izena kale
batentzat aldarrikatzea, nagusi bati inolaz ere barkatuko ez
litzazkiokeenak. Nik ez diet barkatzen, ordea, zikinkeriak
zikinkeriak bait dira, eta neure iritzia azaltzen diet nafarrei
ere —klaretea ez dela ez gorri eta ez beltz, alegia— eta jen-
eralean ez dute gaizki hartzen.

Gonbidatu izan naute sanferminetara ere, baina ez naiz ni
joan sekula Hemingway-ren inbento horretara jaiotzetik donos-
tiarra naizenez —itxuraz ere hala izatea espero dut—, ez bait
zait jai finegia iruditzen. Bestalde Illinois-eko mutilaren azken
analistek diotenez, torero artean bular bilotsua erakutsiz eta,
gin-botila eskuan, santuaren *capotico*ari kantatuz ibiltzea
atsegin bazuen, homosexualitate ez aitortua ezkutuan gorde
nahian omen zen, bere buru handiari ere horregatixe eman
omen ziolarik eskupetakada. □

CHILLIDA-OTEIZA BITASUNA

Jakinekua da herri primitiboek bitasunean sinesten zutela.
Haienezat unibertsoa neurri berdinean derrigorrezkoak ziren bi
iturburu meraginez zen sortua, eta beraiei esker mantentzen
zen. Horregatik dira hain ugariak kontraktasun etnologikoak,

aurkako bikoteak: bizia/heriotza, zerua/lurra, eguzkia/ilargia, eskuina/ezkerra, ona/txarra, sakratua/profanoa.

Nafarroako mendietan bada oraindik bitasunean sinesten duenik. Aspaldiko *Egunkaria* batean Iñaki Zabaleta Urkiolari irakurtzen diodanez euskal bitasuna artean ere ematen da —antza denez lehenago idatziriko lanen batean erakutsia du beste arloetako bitasuna— eta Oteiza/Chillida aurkako bikotearekin adierazten saiatzen da.

Inork ez dezan pentsa hitzak beren testuingurutik ateratzen ditudanik hona hemen artikuluaeren funtsa:

“Euskal Herriaren bitasuna, zatiketa, artean ere ematen da. Horren kasu paradigmaticoak Chillida eta Oteiza ditugu...

Chillida beti zutik erori den artista da, hondarrezko harri xabala, leuntasunaren sakontasuna du hitzetan eta agintari demokratikoekin beti ongi etorri dena... Berarekin “donostiar” estiloa datorkit burura... Kontxa bazterreko paseantearena...

Oteiza beste norbait da. Oteiza jenioaren sinboloa eta paradigma da. Ez da ongi moldatzen agintariekin, laster aspertzen eta haserretzen bait da beraiekin...

Oteizak Nafarroari utzi dio bere lana. Nafarroan sustraitu da. Chillidak Euskal Autonomi Elkarteari utzi liezaioke berea. Euskal Autonomi Elkartearen bait dago sustraitua. Datu honek dena adierazten du gure Chillida eta Oteizaren nortasunetaz. Biak Euskal Herriaren seme eta maitaleak, baina zeharo desberdinak, Chillida hondartza leuna, Oteiza itsas gogorra.”

Dударик gabe eskaintzen dizuedana bitasun jatorrenaren exenplu —edo paradigma, sinbolo, eredu, esterotipo, topiko, guztiak ez bait dira berdin, ai matizak!— edo karikatura izan liteke. Baduela bitasun manikeoaren puntu bat ere esango nuke. Edozein modutan, aurkako positiboena aurretik aipatuz beti, hor dauzkagu bortitza/lehuna, agintari demokratikoekin gaizki eramatea/ongi eramatea, nafar/donostiar, maskulinitasuna/femeninitasuna, *yo soy la ola/tú eres la playa*, Oteiza/Chillida.

Baloreak bi eskultoreen artean ongi ala gaizki banaturik dauden aparte utziz, tamalgarría da, oraindik ere, koedukazioak hogeitamar urte izanagatik, profeta arraren formak eredu iza-

ten jarraitzea. Tamalgarria zibilizazio hiritarrak duen baliorik preziatuena, tolerantzia, gutxiestea suposatzen duen neurrian. Noiz jabetuko ote dira gogorkeriaren liturgia hain miretsia den mendietan tolerantearen sendotasun sakonaz.

Dena den lagun Zabaletak Chillidaren graziak kontatzerakoan ez du bat bera jo, zutik erortzen ohiturik dagoela esaten duenean ez bada. Izan ere, gaztetan bere bi anaiekin —Gonzalo pintorea eta Iñaki, moto-istripuz hil zena, bestea— afusilamenduen numeroa egiten bait zuen. Kontxako baranda gainean jartzen ziren hirurak tente, aurrean lagunek osatzen zuten pelotoiari begira eta hauek tiro egiten zutenean beren buruak atzera jaurtikiaz hondar gainean erortzen ziren zutik.

Familia oneko *sportsman* baten afankeriak, noski. Oteizak ere egingo zituen bereak Lekarozen, mutiko mardula izanare n itxura bait du oraindik, ondo hazitakoa, prailekumeak edo aberasmodukoak ez zirenak gehienez lau erregelekin konformatzen ziren garaian estudioak emateko gai zen familia bateko semeari dagokion bezala.

Ez dakit ba nik bitasunaren teoria hori indartu samarra ez ote dagoen arte-kontutan, gure bi eskultore handienen kasuari atxekiz behintzat. Ez dut ikusten zertan Chillida ondo tratatu duten agintari demokratikoez —eta hala izan balitz ere merezi zuen—, ez behintzat Oteiza baino hobeto, bai berriz, gutxiago merezi zuen beste asko baino okerrago. Dena den, horrek ez dio meriturik ematen.

Artista bere obrak epaitzen du, beraiekin bizi garenok, beren denboran, beren espazioan, detaile pertsonalak eskertzen badi-tugu ere. Pare bat baino gehiago eskertzen dizkiot nik Eduardo Chillidari. Egun hartan, diktadura-garaian, gazte bati tratatu txarra ematen zioten polizien portaera gaitzetsiz egin zuen bere izaera leunaren azalpen kuraiatsua eskertzen diot, adibidez. Komisaldegian bukatu zuen, afusilatua izateko arriskurik gabe noski, baina ez zuen mundu guztiak egiten.

Han nengoen ni Kontxan, Kontxan gertatu bait zen, donostiarrok gure gorputz lirainak txarolezko oinetakoz jantziak paseatzen ditugun pasioan. Eta bistan denez ezin eramana zaie menditarrei gure Kontxan barrena paseatzeko joera, badirudi gorputza hondatuz harri jasotzen ikusi nahi gin-

tuzketela. Benetan estudiatu beharko litzateke gure dekadentzian —joan zaigula hoberena, ai!— probokatzen dugun erakarpen anbigua, inspiratzen dugun mespretxuz jantziriko miresten ilun hori. □

RAFAEL, EZ SANZIO, RUIZ BALERDI ETA ERREALISMO GAINDITUA:
MIKEL HERNANDEZ ABAITUARI MAITASUNEZ

Aurkitu dut, azkenean, Arestik Rafa Balerdiri eskuz bere kontadoreletra dotorearekin bristol-paperean idatziriko poema. *Zuek/ Euzkadiko artistak/ zarete/ horrenbeste sufritzen duen herriaren/ hitzik gabeko boz/ ozena*. Zimeldu egin da eskritura, armario barnean paper artean argitasunetik gordea egon bada ere, eta badu testuaren egilea hiltzen denean hartu ohi duten kolore sepia hori.

Hori bera gertatzen ari zaie, behar bada, Rafa Balerdik eskua berotzeko boligrafo japoniarrez egiten zituen erretratoei ere. Mende honetan Europak eman duen informalarik garrantzitsuena esan du telebistan, zertaz ari zen jakiteko itxura zuen jaun antejodun batek. Somatzen genuen, eskoletan haren ezagutza egin zuten hurrek ere bazekiten, erretratoak fotomatoiak baino azkarrago eta antz haundiagoarekin egiteko gauza bait zen, tablero aurrean formarik gabeko koloreekin izaten zituen solasaldi librearen prozesu intelektual baten emaitza zirela, eta ez ebidentea imitatu ezina disimulatzeko esku-jolas hutsa.

Literatur arloan Mikel Hernández Abaituak errealismoaren zintzotasuna aldarrikatzen du, eta ez da fio gairiditutzat ematen dutenekin, Truman Capote bezala idazteko gauza ez ote diren susmoa bait du. Ez zaio arrazoirik falta. Badira Gizakomediaren telefilme errealista burutzeko ezintasuna abanguardiazko espekulazio teorikoen laguntzaz disimulatu nahi luketenak, baina ez uste lortzen dutenik. Errealismoa, egiteko gauza ez delako, abandonatzen duenak ez du inspirazioa handik kanpo aurkituko.

Gainera, zein da literatura errealistak atxeki beharko lukeen errealitatea? Ez dago bizitza errealik, dio maisuak, jenedun idazle batentzat: berak sortu beharko du eta gero ondorioak sortu.

Eta lehenago: literatura ez zen jaio aro neanderthalean mutiko bat otso gris bat orpoetan zeramala “Otsoa! Otsoa!” oihuka azaldu zenean; literatura jaio zen mutikoa “Otsoa! Otsoa!” oihuka atzetik otsorik ez zuela azaldu zenean. Mutil gizajoa hainbeste aldiz gezurra esateagatik benetako otso batek jan bazuen akzidente hutsa da. Basoko otsoaren eta historia sinestezineko otsoaren artean bada tarteko puntu distiratsu bat. Puntu distiratsu hori, prisma hori, da literaturaren artea. □

ARTEA

JESUS GIL MASSA

Artea albiste izatea ez da ohizkoa; bere horretan hartuta, arteak osoaldi bakanetan hartzen du leku nabarmen bat pentsa-munduan eta oso gutxitan izaten da erabilia, halaber, kaleko jendearen solasaldietan. Artea inguratzen duena, ordea, hori bada, izan, albiste eta hizketagai: horra, bada, ekintza sortzailearen inguruan eratzen den mundu misteriotsua, sorkuntza lanari gizakiarena ez den tasun bat eransten diona eta artista supergizon bihurtzen duena errealitate sozialetik at aurkitzen delakoan; eta horra, bada, bestera joaz, alderdi ekonomikorik ikusgarrienak, azalekoenak, zalapartatsuenak eta, zergatik ez, baita zikinenak ere. Artea, negozioak, inbertsioak, zergak, aurrekontuak... dena agertzen da nahasia, eta diru-hotsa beste edozein gauzari nagusitzen zaio. Horixe da bizi dugun errealitatea; ez da, jakina, nahiko genukeen egoera, baina gauzak humorez begiratuta, esango dugu, hala beharko, artearekin lotuta dagoena bederen gure eguneroko bizitzaren parte ere bihurtzen ari dela, zeharka bada ere.

ARTE-ZERGA

Mendetan zehar artistak borroka batean ihardun du bere lanaren duintasun intelektuala aintzakotzat hartua izatea lortu

arte; garai batean obraren prezioa ez zen jada egindako lanaren prezioa soilik, sorketa ez ezik sormena —sortzeko gaitasuna— ere ordaintzen bait zen; geroago, bere obraren gainean halako aitatasun-eskubidea ere bazeukala onartu zitzaion artistari saldutako lanarekin geroago egin zitezkeen transakzio-eskubideak, erreproduzio-eskubideak, etab. jasoz. Gipuzkoako Foru Aldundiak, orain, pauso berri bat eman du aukera eskaintzean Nestor Basterretxeari atzeratutako zergak obren bitartez ordain ditzan, gainontzeko zergadun gehienengan haserrea eta harridura sorteraziz.

Pertsona arrunt bat izan balitz, dudarik ez da ohizko bidea jarraitu izango zela, bahiturarena alegia, eta ez Basterretxearekin gauzatutako akordioa “eskultoreari aitortzen zaion prestigioa dela eta” (*El Diario Vasco*, 92-1-24). Prozedura hori jasota agertzen da indarrean dagoen arautegian, hori egia da, eta erabili ere zenbaitetan erabili da (gogora dezagun nola ordaindu zituzten Miró-ren oinordekoek jabego-aldaketen eskubideak), baina artista batek errentaren gaineko zerga ordaintzeko bere obraz baliatzea arras berria gertatzen da, baita gerorako arriskutsua ere, Aldundiaren Arte-Ondarea zergen bitartez eraiki bait liteke gehiago plangintza koherente baten bidez baino. Bestalde, gertakizun honek azpimarratu egiten du artista eta gainerako gizakumeok banatzeko zoritzarreko joera hori, lehenengoari tratu hobea eta balorazio eta onespren aldekoagoak ematen dizkiona eta bigarrenari, interpretatzen hasiz gero, tratu okerragoa, azpibalorazioa eta gutxiespena eskaintzen.

Diru-kontuak direnez, esan dezagun Basterretxeak bere “Euskal Kosmogonia Saila”ri egiten zion balorazioa (17.000.000 pta.) eta Rafael Munoak Gipuzkoako Aldundirako buruturiko tasazioa (6.200.000 pta.) ez direla bat etorri inondik ere; Imanol Muruak “usure ro”tzat jo du, jo ere, Aldundiaren jokamolde hori. □

BIDEZKO ERABAKIAK

Erakunde batzuetan artista batzuk babestuak diren bitartean, beste batzuk ahazmenduan dira utziak; ez dira,

ordea, eskasak izango azken hauei babesa eskainiko dietenak (izan ere, arteak, dirua izateaz gain, prestigioa ere ematen du). Amodio eta desamodioaren arteko betiko istorioa dugu hau, eta bera izan da, hain zuzen, Jorge Oteiza, erabaki garbi eta ziurra tarteko, bere borondatez eta eskubide osoz, obra guztia Nafarroari ematera bultzatu duena.

Erabaki horrek ez gaitu ustekabeen harrapatu, Oteizak Elkarte Autonomoko erakundeekin zeuzkan harreman txar-rak denontzat bait ziren ezagunak. “Nazkaturik nago Euskal Herriaz” esatera iritsi da bai Eusko Jaurlaritzak eta bai Donostiako Udalak —nahiz eta honekin azaleko kontaktuak ez oso serioak izan— bere proiekturik handienak eta, hortaz, bere ilusioak, errotik baztertzen zituztela ikusi behar izan duenean. Gainera, Guggenheim fundazioarekin lortutako akordioa, Oteizak euskal kulturaren aurkako traiziotzat jo duena, jada beterik zegoen edalontziari gainezka eginerazi dion ttantta izan da.

Bere ondarea Nafarroari utziz Oteizak eman duen pausoa askatasun-ekintza zaila da berez. Badira arrazoi objektibo eta afektiboak bere obra Altzuzan gera dadin, baina negoziazioak luzeak eta gorabeheratsuak gertatu dira. Jadanik 1986an, Nafarroako Gobernuak eskultorearengana jo zuen Altzuzan museo bat eraikitzeko proiektu bat esku artean zeukala. Modu berean, eta euskal erakunde ofizialen axolagabekeriaren aurrean, Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipalak ahaleginak egiten zituen 1989an Oteizaren obrak Gipuzkoan har zezan egoitza; horretarako, bere lokalak eskaini zituen lehenik, baita posibilitatea gero arte-esperimentaziorako zentru bat edo Euskal Eskulturaren Museoa Miramonen sortzeko. Hala ere, Ikastolen Elkarteko lehendakaria den Antonio Camposek esan duenez —bertako bi partaide Jorge Oteiza Fundazioaren partonaton izango direlarik— “Oteizak bere obrarekiko duen kezka oso txikia da, gauzak lotuta gelditzea nahi du, besteak dira beti kezkatuak agertzen direnak haren jabe egiteko edo bereganatzeko”. (*El Diario Vasco*, 92-III-3)

Bada oriotar jenialaren jokaera kritikatzera ausartu dena ere haren legatuan materiala den zerbait soilik ikusten duelakoan —berriz ere jabetza, balioa, prezioa—, baina bere legatua bere

obra da —edonon gordeta ere, eta egileak Alzuzan ikusi zuen lekurik egokiena— baita bere mezua ere. Zorionak eman behar dizkiogu Oteizari bere erabakiagatik, Alzuzako herriari Felix Marañak doitasun osoz “Nafarroako Guggenheim” izendatu duena bere altzoan hartzeagatik, eta, nola ez, baita Nafarroako agintariei negoziatioetan erabili duten sentsibilitate eta abileziagatik; eta zoriontsu sentitu behar dugu geuk ere Oteizak bere legatuarekiko zeukan helbururik garrantzitsuenetariko bat kontutan hartuz gero: haurraren heziketa estetikoa bideratuko duen egitarau bat garatu ahal izatea —gaur egun administrazio guztiek ahazten duten alderdia, gero eta beharrezkoagoa izan arren. □

ETIKETA-PREZIOAZ

Gaiaz aldatuz, esan dezagun Guggenheim inguruan sortutako auzia zer esan ugari ematen ari dela oraindik, eta ez arte-gaiez soilik, baita, eta batipat, diru kontuaz ere. Operazioaren kostea hain da ikaragarria non proiektuaren dimentsioa berraztertzea ezinbestekoa gertatu bait da. Dena den, beldur gara ez ote den berrazterketa hori eraikinari bakarrik egokituko, kostuak deus ere aldatu gabe. Bilbon Arte Garaikidearen Museo bat sortzea berez gauza ona denik ez du inork zalantzan jartzen, baina museo hori horrek izan behar duela hain zuzen, ez dago hain garbi. Eusko Jaurlaritzak Guggenheim Fundazioarekin izenpetu duen akordioan argi eta garbi dagoena, ordea, zera da, lehenak 2.000 milioi pezeta ordaindu beharko dituela fundazioaren izena —halako garantia froga bailitzan— eta prestigioa erabiltzeagatik.

Nolanahi dela ere, auzi honek badu gauza on bat, hots, maila guztietan polemika sortu duela, eta nork daki, agian Kultur Kezkak, herri honetako sortzaileen eskakizunen plataforma gisa, birpiztu egin dezake benetan kultur bizitza; edota, agian, oso litekeena da (erakundeak eta gizartea mugitzen dituzten mekanismo bitxi horiek direla medio), Donostiako San Telmo Museoa —hizorian sortu zenetik— behin-betirako ez hiltzea. □

ARE NEGOZIO GEHIAGO

Arte eta finantzetako azoka berriro zabaldu da. ARCO'92-k, besteak beste, Euskal Herriko lau galeria jaso ditu aurten-goan bertako 17 artistaren obrak, salneurri onargarrietan bai baina gizakume arruntarentzat (oro har) eskura ez daudenak, eskainiz. Eduardo eta Pedro Chillidaren lanak atzerriko galeriek aurkeztu zituzten. Balantzea oso positiboa gertatu da jendearen erantzunari dagokionez, baina salmentetan, ordea, badirudi arrakasta ez dela hainbesteraino iritsi, horien emaitzak isilpean gordetzen badira ere.

Azken urteotako bolada espekulatiboaren ostean, badirudi sektorea krisialdi batean murgildurik dagoela. Enkanteetan izandako salmentak erdira iritsi omen dira 1991. urtean zehar, baina, hala eta guztiz, merkatal ekitaldiak hortxe darrai eta Bilbon, adibidez, "Antikuarioak 92" azoka burutu da, beste maila batean "Brokante"aren inguruan Irunen ospatu dena ahaztu gabe.

Bilatzen den helburua, azken finean, objektu artistikoa (gehiago edo gutxiago) ustezko eroslearekin harremanetan jartzea da. Alegia, eragingarri izatea ez derrigorrez arte-lana sentitu eta gozatua izan dadin, bere jabetza lortzeko baizik (eta honek, inbertsio ekonomiko ederra egiteko aukera bihurtzeaz gain, halako kultur itxura —egiazkoa ala gezurrezkoa— emango dio erosleari, gizarte-mailan beti errentagarri dena). □

EZ ADIORIK

Bukatzeko, eta merkatu guzti honen erdian, zirkuito komertzialetan sartu nahi izan ez zuen gizon bat oroiterazi nahi dugu, pinturaren menpe zegoena eta erraztasun eta erosotasunari sekula amore eman ez ziona. Rafael Ruiz Balerdiren heriotzak euskal kulturaren mundua astindu du. Berarekin euskal pintorerik nagusienetako bat joan zaigu, pertsona handi bat, langile porrokatua eta maisu aparta. Abstrakzioan aitzindari, oso pintura pertsonala landu zuen, eskuari askatasuna emanaz eta keinuari oso kromatismo joria gainjarriz, bere obra "pintura hutsa" eta lirismoz betea dela esan litekeelarik. Bere

desagerpenak hutsune handi bat uzten du Euskal Herriko pinturagintzan baina, berak zioen legez, “heriotzarik ez dago, egia esan ez da inor hiltzen”, eta bera are gutxiago; bere pintura eta irakaspenak utzi dizkigu. Pentsatzekoa da publikoak eta kritikak onetsi duten artista bat guztiz onetsia izango dela, halaber, instituzio-mailan, zeren eta, Ricardo Ugartek aditzera eman duenez, “kreatzaileak herri honetan asper eginak hilotzatzen ditugu, hil ondoko omenaldia emateko gero”. (D.V., 92-III-2) □

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA

ZIENTZIA ETA POLITIKA

Azken hilabeteotan Britainia Haundiko prentsa zientifikoan astintzen ari den eztabaida ez da gure artean ohizkoa; are gehiago, gure artean oso desarau gertatuko litzatekeela esango nuke nik. Izan ere, duela hilabete batzuk, *Nature* zientzi aldizkari britainiar ospetsuak Britainia Haundiko zientzia eta teknologiaren egoerari eta aurrera begira jorratu beharrezko urratsei buruz agiri oso interesgarri bat argitaratu zuen. Ez gara gu agiri horretan esaten dena hemen aipatzen hasiko, egoera arrotz eta ezezagun baten aurrean gaudelako besteak beste. Hala ere, agiri horrek piztu duen eztabaidatik zer ikasia badugula uste dut.

Eztabaida *Nature*-k piztu zuen, alabaina, britainiar zientzia eta teknologiaren egoerari buruzko kezka ez da berria. Izan ere, Irltako zientzia atzera egiten ari den, krisian ote dagoen, etorkizunik baduen, horretan aski dirurik inbertitzen ote den, zer bide ibili behar dituen eta antzeko mintzagaiak ohizko bilakatu dira Britainiar bi zientzi astekari garrantzitsuetan, *Nature* eta *New Scientist*-en, alegia.

Eztabaida oso interesgarria da ezpairik gabe eta arretaz jarraitzekoa gainera. Hala ere, bada ene aburuz honekin lotutako beste puntu interesgarriago bat; eztabaida hori eremu politikora plazaratu dela, hain zuzen ere, eta ez politikak arazoa konponduko duenik uste dudalako, gure artean gertatzen den zerbait agerian jartzen duelako baizik.

Datorren apirilaren 7an parlamenturako hauteskundeak egingo dira Erresuma Batuan (*Jakinen* ale honek argia ikusten duenerako zeinek irabazi dituen jakingo da) eta alderdi politikoen programetan zientziak eta teknologiak beren txokoa dute (nahiz eta *New Scientist*-en aburuz prioritate txikikoa izan) eta mintzagai izan dira kanpainan. Bitxia, ezta?

Gutariko baten batek entzun al dio euskal politikoren bati zientzi politikaz hauteskunde-kanpainan hitz egiten? Edo gure alderdi politiko nagusiek zientzi politikari buruz dituzten ikuspegiak eta planteamenduak eta horiek gauzatzeko proposatzen diren bideak ba al daki norbaitek zeintzuk diren? Gure etorkizuneko zientzi eta teknologi ahaleginak zein alorretan egin behar diren adierazten duen agiririk ba al da? Kontuz, ez dut esaten horrelakorik egongo ez denik, egon, egon litekeelako. Agiri eta planteamendu horiek ez direla publiko edo publikoki bederen ez direla eztabaidatzen, are gutxiago hauteskunde-kanpainan, azpimarratu eta salatu nahi dut. Izan ere, herri izan nahi badugu behar-beharrezkoa da zientzian eta teknologian zer nahi dugun argi izatea eta guzti hori gure gizarteak asumitzea. Jai daukagu bestela!

Bukatzeko, irakur dezagun alderdi britainiar bateko buruak *New Scientist*-en idatzi berri duena.

“Britainia Haundiko akats ekonomikoaren zati handia, berrikuntzan ez inbertitzean datza. Maiz, duela hamar urteko gauzak eta zerbitzuak ekoizten ari gara, duela hogeituro urteko ekipamendu eta tekniken bidez.

Zientzia eta berrikuntzan egiten diren inbertsioak ez dira ekonomiarentzat bakarrik onuragarri, baita gure gizarteak gain-ditu behar dituen ingurugiro-arazoei aurre egiteko ere.

Epemozkeria arazo larria da bestetik. Hainbat arazoi direla kausa, industrian britainiarrek ez dute japoniarrek, frantsesek eta alemanek bezala jokatzen eta hauek baino zaletasun txiki -

agoa dute epe luzera etekinak eman ditzaketan proiektuetan dirua inbertitzeko.”

Arrazoirik ez zaio falta. □

HIRUGARREN MUNDUA ZABORTEGIA?

Joan den urtean kalapita sonatua gertatu zen Bilboko portuaren uretan, *Greenpeace* erakunde ekologistak, hondakin toxikoz kargatutako untiak bere karga gure artean utz ez zezan, egin zuen kanpainari esker. Horrelako berriak lantzean behin baino ez dagerte komunikabideetan. Errealitatean, kargamendu pozointsuak daramatzaten unti asko dabilta munduko ozeanoetan eta gainera, horietako askoren helmuga hirugarren munduko porturen bat da. Deitoragarria izanik ere, estatu horietako gobernuak askotan lehen mundutik doakien zaborra eta zikinkeria onartzeko prest daude, balantzaren beste aldean dirua ipintzen bazaie bederen. Ekonomi egoera larriak kasu batzuetan eta agintari askoren diru-egarriak beste askotan, bultzatzen ditu horretara.

Agi denez, hirugarren munduaren zabortegi-izaera larriagotzen ari da joan den otsailean Melbournen egin den NBEk babestutako kongresu batean aditzera emandakoaren arabera. Lehen munduko zaborrak onartzeaz gain, horietako estatu asko horiei teknologia zaharra eta arauz kanpokoa erosten ari zaie, beren garapen ekonomikoa sustatzeko. Nazioarteko konpainia batzuek egiten dutena honelaxe azal daiteke: lehen munduan produktu edo teknologia jakin bat zaharkitzen bada edo ingurugiro-neurri zorrotzagoek legez kanpo uzten badute, teknologi egarriz dagoen garapenbideko estatu bati eskaintzen zaio produktu edo teknologia hori oso salneurri egokian.

Adibide bat ematea dateke argigarriena. Kloroak eta sodio hidroxido izeneko substantziek gizarte garatu batek behar dituen produktu eta gauza askoren (detergente, paper, plastiko, beira, etab.en) fabrikazioan paper garrantzitsua dute. Sodio hidroxidoa eta kloroa sintetizatzeke, gatz arruntetik abiatuz merkuriozko zelularen metodoa erabil daiteke. Prozesu honen teknologia zaharra da alde batetik, eta gainera, oso arriskutsua

bestetik. Fabrikazio-prozesuan merkurio-galerak gertatzea ebitaezina da. Merkurioa uretara joaten denean, bakterioek metil merkurio bihurtzen dute eta konposatu hori oso hilgarria da, Japoniako Minimatan metil merkurioz pozoindutako arraina jateagatik jazotako tragedia gogoratzea baino ez dago.

Lehen munduko herrietan baztertuta dago merkuriozko zelularen prozesua. Hala ere, hirugarren munduko estatuek, prozesu horren arabera lan egiten duten plantak instalatzeko eskaintza oso onak dituzte, poluzio-arazo gutxiago dituzten plantak baino %75 merkeago eskaintzen bait dizkiete. Tamalez, ez da honetan amaitzen tragedia. Izan ere, teknologia zaharkitu horren arabera egindako azken-produktua lehen mundura esportatzen da sarritan.

Arazoa oso mingarria eta damnagarria izanik, gerta liteke honelako berriek basoa ezkutatzea. Izan ere, hirugarren munduari teknologia zaharra saltzean dagoen etika eta gizalege-ez az landa, beste erreflexio batzuk ere egin beharko genituzke gure kolkorako. Lehenik, hauxe azpimarratu nahi dut: ekologia eta naturaren kontserbazioaren ardura dugunok ez ote diogun hirugarren munduari animalia eta paisaje-gordeleku soil moduan begiratzen eta ez ote dugun ahazten haiek ere gure estatua lortzeko eskubidea badutela. Esan nahi bait da, ozonoguzaren zuloa dela eta, klorofluorohidrokarburozko (CFC) isuriak murriztu nahi badira, ezin diegula esan “ez ezazue CFCdun hozkailurik egin” eta lasai gelditu. Teknologia zahar hori gairi dezaten bideak jarri behar zaizkie eta horrek eskuarki, guk teknologia garbiagoen kostu ekonomikoa bi bider, etxean eta kanpoan ordaindu beharko dugula esan nahi du, guk lehen berengandik atera dugunaren truke noski.

Bigarrenik, sarritan etxea eskobatu ondoren hautsa alfombra azpian gordetzen duenarena egiten dugula esan nahi dut. Askok kezkatzen gaitu gure herritik pasatzen den ibai edo erreka uraren esne-koloreak sorterazi duen paper-fabrikak eta gutxi edo deus ez Tailandiatik bidaltzen dugun postalaren paperak fabrikatu duen lantegiak nolako kolorea ematen dion aldamenetik pasatzen zaion ibaiari. Eta azken finean guztiok, haiek eta gu, etxe berean bizi gara eta alfombra beraren azpian ezkutatzen ari gara hautsa. □

EMAKUMEZKOAK ETA TEKNOLOGIA ERRESUMA BATUAN

Antza emakumezkoen lekua Erresuma Batuko lanpostu teknologikoetan txit txikia da. Enpresariak eta lan-emaileak izan ditzaketen aurriritzi sexistez at bi arrazoi nagusi daude hori horrela jazo dadin. Alde batetik, Erresuma Batuko amatasu n-eskubideak EEko murriztenak izatea eta bestetik, haurtzaindegi publikoen sarerik ahulena izatea. EEren baitan, Portugal bakarrik gelditzen da Erresuma Batuaren atzetik. Beraz, emakume askok beren lanbidea uzten dute ume batez erditzen direnean. Gainera, industrian lan-eske doan emakumeari honelako galderak egitea ez omen da ohizkanpkoa: *Histerktomiarik egin al duzu?* Ondorioz, injineruen %0,5 baino ez da emakumezkoa.

Egoera horren aurrean kezkaturik, *Open University* delako erakundeko Ailsa Swarbrick-ek, lana utzitako emakumezkoak berriro lanean jartzeko proiektu bati eman zion hasiera duela hamar urte. Proiektuaren izena *Women in Technology* (Emakumezkoak Teknologian) da eta birziklapen-ikastaro moduan dago planteatuta. Proiektua teknologian koalifikatutako emakumezko ezkonduentzat pentsatuta dago.

Ikastaro eta ikasketa desberdinez landa, proiektuak badu ezaugarri interesgarri bat. Proiektuan parte hartzen ari diren ikasleek derrigorrez elkarrekin asteburu bat pasa behar dute Loughborough-eko unibertsitatean. Egonaldiaren helburua emakumezkoak motibatzea da eta partaideek esaten dutenez guztiz beharrezko eta onuragarria gertatzen zaie, lan-munduan oihan ilunera itzultzeko unean batez ere, berenganako konfidantza sendotzen duelako.

Proiektuak arrakasta handia izan du. 700 bat emakumezko jarraitu du eta horietako %80 baino gehiagok lanpostu bat lortu du urtebete pasa baino lehen.

Dena dela, bi arazo nagusi dituzte WIT ikastaroa egin duten emakumezkoek: lan-eskaintzaren malgutasun txikia eta haurrak zaintzeko azpiegitura eskasa.

Teknologi alorreko lanpostuetan emakumezkoek normaltasunez ihardun ahal izateko, gaiza txikia baino ez dira WIT

proiektua eta antzera antolatatu daitezkeen beste batzuk. Alabaina, emakumezkoek beren gaitasun profesionalak garatzeko dituzten zailtasunez gizartea jabetzeko balio badute, neurri handi batean beren helburua betetzen dutela uste dut nik. Egiazko aukera-berdintasuna egon dadin eta sexu-diskriminaziorik egon ez dadin, sakonagoko beste aldaketa eta ahalegin batzuk egin beharko dira noski. □

ABEREA ETA GU

Joan den otsailaren 15eko *New Scientist* aldizkarian Juliet Clutton-Brock arkeozoologoak idatzitako artikulua, *Basani - maliak nola hezi ziren* izenekoa, irakurtzen finitu dut orain-txe. Bukaerak irribarrea markarazi dit musuan eta akaso, zuei gauza bera eragingo dizue.

Gauza askotxo kontatzen ditu, alabaina berak maneiatzen dituen ideien artean nagusiena hauxe da agian: etxe-animalien kultura gizakiaren kulturaren menpe jarri dela, biok erlazio estua dutelarik eta giza kultura aldatu ahala etxe-animalien kultura aldatu dela. Hari horri segituta honela amaitzen du:

“Antzina jendea oso krudela zen animaliekin akaso, baina izaki indibidual moduan begiratzen zitzairen. Horrelaxe, egiten dute gaurko baserritarrek, kume jaio berria biberioz elikatzen dutenean. Alabaina, baserritarrak duen animali kopurua handitzen denean, talde bihurtzen dira eta ezin dira tratatu nortasuna duten ale berezi legez. Horixe izan da granja industrialen ondorio ekidinezina. Izan ere, biztanleria hazkorrak behar duen jana lortzeko itxuragabe handiagotu da abereen kopurua. Abere horiek gainera, elkarren igoalak dira, kaxetan hazten dira, landare higitik moduan tratatzen dira eta ondorioz, heltzen direnean uzta biltzen da. Hau animaliekin krudelak izateaz gain, giza teriarentzat galera handia da. Guk geuk, etxe txiki garbiz osatutako baterietan gure buruak ixtearen arriskua daukagu, mundu bizidunaren eta bere beste biztanleen pertzepzioa galduz.” □

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

ZELULOIDEZKO HARAGIZ ELIKATURIKO BEHIAK

Otsailaren 18an, oro har koldar eta herabe jokatu zuen Berlineko zinemaldian Julio Medem zuzendari donostiarrare n "Vacas" filmea aurkeztu zen. Bertako jende gazteak, euskal nortasuna, egoeraz arduratua eta aditua zenak eta ez zenak txaloz eta "bravo"ka jaso zuen. Nazioarteko prentsak ere sorpesaz eta laudorioz egin zion harrera.

Lerrohauek idazten ditudanean, martxoaren 30ean alegia, "Behiak" zine-kontakizunak hilabete osoa darama Gasteiz, Iruñea, Bilbo eta Donostiako aretoetan. Irakurlegoa hemengo zineari ireki zaion bide berriaz jabetu da. Zer du, bada, "Vacas" honek?

"Las seis en punta" eta "Patas en la cabeza" laburmetraia irudikorren egilearen lehen "luze"ak baditu istorioa eta irudiak. Nahikoa, beraz, filme eder bat aurrera eramateko.

"Vacas"ek badu kamara trebe, kementsu, adoretsua. Bere oinarria begietatik sartzan eta irteten diren sentsazioak dira. Filmeak ezer gutxi erakusten du baina iradokitzen duena hain da zabala, misteriotsua, irristakorra... Basoan sortzen diren irudiei Vicente Amestoy-k hain ondo darabiltzan haragi eta klorofila dario.

Gidoia mardula du eta, aldi berean, akastuna, baina zintzo diseinatua. Julio Medemek eta Michel Gaztanbidek idatzia da. Kontatzen denak —bi familien arteko gatazka bi gerraren artean zabaldurik, gorrotoa, amodio, norgehiagoka— badu indarrrik. Pertsonaiek egiazkoak dirudite. Halere, ideia mamitsuak estaltzen dituzten irudi boteretsu horiek dira "Vacas"en lorpenik handiena.

"Behiak" ez da filme biribila. Ez du zertan hala izan behar. Zenbait pasartetan erritmoak kale egiten du. Noizbehinka pertsonaiak zapuzturik sentitzen dituzu baina berdin dio, hor

bait dago, zelatan, baso eta behiena bezain zorrotza den kamararen begia. Zineak propioa, berezkoa duen lengoaiatz, hizkuntzaz baliatuz, Juliok, Michelek eta lantalde gazte eta sendoak filme konplexu bezain gardena burutu dute.

"Alas de Mariposa" (3 Goya irabazi berri dituen), "Todo por la pasta"... "Vacas". Juanma Bajo Ulloa, Enrique Urbizu... Julio Medem. Horra hor hemengo zinearen etorkizuna. Bertako diru-laguntzarik ia-ia jasotzen ez duena. Euskal media delakoak Donostiako Zinemaldian eskainitako sariari muzin egin behar izan dio, hain bait dira anker eta zuhurak baldintzak... Tamalez euskaraz egiterik ez dagoena. Medemek esanda: "Zine-industriak ez du aukerarik ematen filme bat euskaraz burutzeko, erabat subentzionatua ez bada behintzat".

Itzaropena... istorioak kontatzen dituen zinean datza. Begi-etatik harrapatzen gaituen zinean da geroa. □

"ACCION MUTANTE"

Penaz eta kexaz, jendeak zinea egiten darrai. Pedro Almodovar-en "El deseo" ekoiztetxearen babespean, Alex de la Iglesia-k —"Mirindas asesinas" barrabaskeria galanta zen laburmetraiaren egileak— "Acción mutante" izeneko luzemetraia errodatzeari ekin dio. "Delicatessen", erokeria hutsa den ospe handiko lan frantziarraren sortzaileak dira bertan diseinuaren arduradunak. Ekin eta jarrai, lagun! □

GIDOIGILEAZ NOR MINTZO?

Michel Gaztanbide da gidoigilea baina "Vacas" ikustera hurbildu direnen arteko gutxik du haren berririk. Martxoaren 22an *Egunkaria*-n zioen legez, "Zineko profesionalak gara kredituak irakurtzen ditugun bakarrak". Michel irakaslea da jaio berria den amets handi batean, Urnietako Eszenako Pedagogi Elkarteak sorturiko zine-eskolan, alegia. Bere "Los puñales de la Martinica" gidoia, Felix Rotaetaren "Chatarra" izeneko filme bilakaturik ikusi zuena, honela mintzo da: "Gidoilariak falta dira. Ez da harrizkoa gutxi ordaintzen bait dute lan honen-gatik. Industriak badu zer ikusirik horretan. Ez dute arriskatu nahi izaten."

Luis Mariás, "Todo por la pasta"ren idazlea, baikorrago azaltzen da: "Ez dut arazo handirik gure protagonismo-eza onartzeko. Zinean lan egiten dugunok badakigu filmea denon lana dela. Jendeak, berriz, zuzendari eta izarren izenei erreparatzen die. Garrantzitsuena profesioako lankideen onspena da."

Tristeena, ordea, han-hemendik entzundako leloa: "Proiektu asko dago baina ez dago konfidantzarik. Hamarretik batek baino ez bait du egiten aurrera."

Bai idatziz, bai kamaraz, badugu istorioak kontatzen dakiten zinegile-idazle eskukada polita. Ikuslegoa jabetu da horretaz. Baita munduko zinemaldiak ere. Dirudunak eta diru-laguntzak banatzen dituztenak besterik ez dira falta. □

OLIVER STONEK AUSARDIA OSOZ

Otsailaren hamalauan estreinatu zen gurean "JFK", John Fitzgerald Kennedy presidentearen hilketaz salaketa gogorra egiten duen filmea. Duela ia 30 urte gertatu zen. Dallasen. Azaroaren 22an. 22 segundu ziren nahikoa. Hiru balek hautsi zuten urrezko aro baketsua eraiki nahi izan omen zuen gizonaren burua.

"JFK" zinearen magia eta amorru biziak baliatzen da gu harrapatzeko eta pentsarazteko. Hiru ordu luze eta aberatsetan zehar, "Platoon" eta "Nacido el 4 de Julio"ren egileak (eta, jakina, bere gidoigilea den Zachary Slar-ek) datu guztiak aztertzen eta iraulkatzen dituzte era zinematografiko batez. Muntaketa benetan paregabea eta ahantzezina. Arras harrapaturik sentitzen zara.

David Crosby-k honelaxe abesten zuen diska batean: "I wonder who they are the men who really run this land. What are their names?" Oliver Stone-ren lana buruan, dardaraz hasten zaizu gorputza esaldi horiek entzutean: "Herrialde hau nork gobernatzen duen galdetzen diot neure buruari. Nortzuk? Zeintzuk? Zergatik?" Erantzuna filmean dago: orain Washingtonen bertan daudenak orduko hiltzaileen oinordekoak dira. Salaketa hori itzalezko zeluloidez bildurik agertzen da. Egia

eta fikzioa, aspaldiko dokumentuak eta gaur egungo fotogramak, orogainezko molde eta bide gisa erabiliz.

"JFK", herriak erregeak nola hiltzen dituzten jakin behar bait du. □

BERLINETIK TELEGRAMA BAT

Berlinale, Berlingo zinemaldiak koldar joko du oraingoan. Stop. Ustekaberik gabeko programazioa. Stop. Aspaldiko maisuek, hala nola Woody Allen-ek, Eric Rohmer-ek eta Scorsese-ek, espero genuena eman ziguten. Stop. Batzuek, espero genuena baino pittin bat gehixeago. Besteek, ordea, gutxiago. Stop. Zeluloidean idatziak ez diren arauak hankaz gora jarri dituen bakarra David Cronenbergizan da. Stop. Bumoughsen "Naked lunch", "Jatordu biluzia"n eginiko egokipen-lanak hortzak bete eta nondik heldu ez zutela utzi zituen kritikari guztiak. Stop. Orain arte izenik ere ez zuten zenbait herrialdek bere izana eta bandera erakutsi du zine-merkatuan: Latvia, Krakovia, Armenia, Serbia, Uzbekistan, Kazakhastan. Stop. Ohar pare bat: adi egon Hong Kong eta Taiwanetik datorrigun zineaz. Stop. Freskua, arina eta segaila bait da. Stop. Finlandiaz jakin behar duzun zerbait: Kaurismaki abizenaren garrantzia. Bere "La vie de Bohème"k zeluloidezkoa du bihotza. Stop beti gazte eta bizi den hiri honetatik. □

OSPAKIZUNIK GABEKO EGUN HANDIA

Martxoaren 27an izan zen Nazioarteko Antzerki Eguna. Iaz, egoera larria bazen ere, teatre roek, Donostian, txistez eta esaldi zorrtzez blai zegoen festa handia burutu zuten. Aurten bestelakorik suertatu da. Ospatzeko deus ez zegoenez, errebindikazio-egun bihurtu zen 27a. Batzuek "minutu bateko isilunea" eskatu zuten... "Euskadin antzerkia hilzorian" bait dago.

Ez bedi hala, arren. Kate ekonomiko zailenak hausten badira ere, amore ematea ikaragarria litzateke. Antzerkiko jendeak arauak eta araugileek baino bizitza arriskutsuagoa, askeagoa eta luzeagoa du. Seguru borrokan jarraituko duela. Nola ez Gipuzkoako gazteak, Foru Aldundiak bultzaturik, antzokietara gogo onez joaten hasiak badira? Nola ez Errenteriako "Trapu

zaharra"koak Sevillako Expon arituko badira hilabete osoz? Nolatan etsi kafe teatroko ganberro alenak diren Louvier's, Parisen "La Zaranda" eta "Teatro del Norte" egundoko taldeekin batera dabiltzanak?

Zaila, bai horixe, bertako zenbait aretotan sartzea. Euskal taldeek "La fortaleza" deitzen diote Bilboko Arriagari. Donostiako Victoria Eugeniak eta Parte Zaharreko Antzoki Zaharrak ere kostata eta erreguka, gauean behin edo bitan irekitzen dituzte beren ateak. Nor da galtzailea kontu zahar honetan? Denok. Garailea, oster, nor? Bada, jarrera eta jokabide leialagoak dituzten beste herriak.

Orain, teatroa egin eta ikusi nahi duenak Barakaldora jo behar du (hango programazioa harrigarria baino gehiago, mirari hutsa da). Getxotik ere pasatzen dira "komikoak".

Gipuzkoan, berriz, Tolosan izaten dira estreinaldiak. "Taun taun" txotxongilo-talde finak Bergaran egiten ditu bereak. Errenteriako lantegi batean, antzerkiak kutsatua den Niessen hartan ikusgai ohi da Donostia batentzako *ausartegizat*, *aurreratuegizat* jotzen dutena.

Badira teatro-puntu "beroak" Euskal Herrian. Ez, martxoaren 27an ez zegoen ezer ospatzekorik ("ezer gutxi zegoen" esango nuke nik) baina ez gaitezen hasi, arren, hiletetarako deia zabaltzen. □

SON GOKU ETA AMURIZA ZORTZIKO TXIKIAN

Xabier Amurizak euskaraturik entzuten ditugu guk "Dragoibola" marrazki bizidunak, aipu handikoak baina soinu eta ospe txarrekoak.

Hurrek eta gaztetxoek, gustokoak izan baino, 625 lerroko altaretan dituzte jarriak Son Goku eta Son Gohan aita-semegarri japoniarrak.

Gurasoak, aldiz, erabat kezkatuak dabilta. Batzuk indarkeriaz blai, gainezka dagoela diote. Fotogramaz fotograma hilketa bat edo beste izaten da eta bizirik irauteko aholkuak ezin garbiagoak izan: "Son Gohan-ek ez du edozein bizitza-forma errespetatzen. Bakarrik errespetu hori merezia dutenak baizik"... Gaitzerdi.

Horiek lasaitzeko zerbait esan genezake. Bai, pantaila gorpuz estaltzen da (albistegietan ez al da gauza bera gertatzen?) baina trukez, momentuero, bola magikoak —"Dragoi-bola" horiek, hain zuzen ere— ondo igurtziz gero, bai onak, bai gaiztoak, birpiztu egiten dira... Baretasunik aurkituko ez dutenak... sexuaz arduratzen direnak. Egia da.

Hasieran, Akira Toriyama-ren pertsonaiak aspaldiko Heidi, Pedro, Niebla eta Aitonaren oinordeko klonikoak zirela ikusirik, denek aingeruen sexua izango zutela uste zuten. Inozo alenak... "Dragoi-bola"ko marrazkiek lasai asko bizi dute euren sexualitatea jentilaje erraldoi, mamu ikaragarrien artean apokalipsi termonuklear berri baten zain dauden bitartean.

Gurasoak kezkatuak, seme-alabak kromoak kolekzionatzen eta zinezaleok kontentu asko. Son Goku eta Son Gohan-en sortzaileak zinezaleak izugarri daki eta pantaila keinuz tindatzen du. Spielberg dela, hondamendi nuklearrak sortua zen Godzilla mamua dela, Superman eta Tex Avery maisuaren marrazki basak direla... Denak ezagutzen ditu. Baita Kung Fu filmerik merkeenak ere. Zine-areto ilunetan bereganatu du eskoletan ematen ez den jakinduria hori eta nahi adina eta gura duen modura erabiltzen du. Kamikaze hutsa da Akira eta berak margotu duen On eta Gaitzaren arteko guduan esku hartzera gonbidatzen gaitu harro. "Dragoi-bola" ez da telesail osasuntsua. Ezta osasungarria ere. Eroa da, arriskutsua, baina erritmo ikaragarria du eta ustekabeaz zaramatza inolako baimenik eskatu gabe.

Beranduegi da kezkatzeko, guraso maiteok. Zuen seme-alabak kutsaturik daude erremediorik gabe. Ez dute salbaziorik. Halere, zaudete trankil. Hobe euskaraz ematen den "Dragoi-bola"zale amorratua izan José Luis Moreno ren "Entre amigos"ena baino. Eta ez esan horretarako arriskurik ez denik. Ba al zenekiten maiatza arte ez dagoela lekurik Morenoren programa zuzenean ikusi ahal izateko? Pase guztiak erreserbaturik daude!!! Jainko maitea! Eta hori hemen gertatzen da, "la teuve de aquí"n. Eta jakina... bertakoak dira txokoa erreserbatzen dutenak... Banzai! ☐